

[Etat populaire libre]

OL.TU.7 SOSYAL-DEMOKRASİ'NİN VAAZ ETTİĞİ

DEVLETE DAİR ¹

İşçiler için bir burjuva parti olarak Sosyal-Demokrasi, programını **bugünkü** toplumun çeşitli görünüşlerinin olumlanmasından ve burjuva dünyanın değişik kurumlarının övgüsünden çıkarır. Toplumsal partinin (proletaryanın) demokrat partiyle (burjuvaziyle) tarihsel ittifakını (yani proletaryanın burjuva toplum içinde eritilip dağıtılmasını) temsil eden Sosyal-Demokrasi'nin bizzat tanımı, demokrasinin "sosyalist" bir olumlamasını içerir. Bernstein'den Luxembourg ve Kautski'ye kadar reformizm, bir amaç olarak her zaman demokrasinin (burjuvazinin diktatörlüğünü garanti eden metâ toplumuna özgü bir örgütlenmeden başka bir şey olmayan demokrasinin) sosyalizmle uzlaştırılmasına kitlenmiştir ; bütün yazılı belgelerinde (19. ve 20. yüzyıla ait metinlerinde) ve bizzat adında (sosyal ve demokrat) kendini gösteren bir amaç, bir proje.

Sosyal-Demokrasi'nin elindeki bütün araçlarla devletin çehresini – onun "özgür", "halkçı", "demokratik" vs. kılınmasının gerekliliğini savunarak – güzelleştirmeye ve olumlamaya girişmiş olması şaşırtıcı değildir. Devletin işlevini gerçek sınıf doğasını, özünde bulunan zorba niteliği saklayarak ve kendini halk devleti (ama burjuva değil !) olarak, toplumun bütününe temsilcisi olarak (sadece hakim sınıfın değil !), özgürlük ideallerini gerçekleştirmenin bir garantisi olarak göstererek tam anlamıyla yerine getirebildiği ölçüde... Sosyal-Demokrasi burjuva devletten ayrılmaz tarihsel bir eğilimdir.

Bu tarihsel eğilimin, özellikle işçileri tarafsızlaştırmak ve belirli bir çerçevede hapsetmek için düşünülmüş, düzenlenmiş burjuva partiler veya kesimler tarafından formüle edilmiş olmasından ve [kapitalizmin] çok erken bir döneminde kendini göstermiş olmasından daha normal bir şey olamaz. Sosyalist partilerin az ya da çok açık desteğiyle kapitalist devletin kurumlaştırılmasının ve gerçekleştirilmesinin bütünlüğü içinde en azından 19. yüzyılın ikinci yarısında bu eğilim somutlaşmış oldu. Bismark'tan Bonaparte'a, stalinci devletten sosyalist denilen ülkelerin halk devletlerine kadar **devleti daha halkçı kılmaya** çağıran ve **burjuva devlet için özgürlüğü** dayatan bu talep, kapitalist diktatörlüğün bir değişmezi olarak kaldı ve en klâsik Sosyal-Demokrasi'nin (Alman Sosyal-Demokrasisi) muğlâk sınırlarını gizlemiş veya açıkça kabul etmiş olan mirasçıları tarafından sayısız vesilelerle savunuldu.

Özgürlük hakkında ve özellikle de toplumun metâsal gelişmesinin bir ifadesi olarak özgürlüğün burjuva-demokratik talebi konusunda böylesine önemli bir çalışmanın, **özgür devletin** klâsik sosyal-demokrat talebini ("bilim özgürlüğü", "vicdan özgürlüğü" türünden demokratik istemler bütünlüğünü içeren bir talep) ele alan bir eki de kapsamasının bize kaçınılmaz görünmesi bu yüzdendir. Özgür devletin gerekliliği **halk devletinin** gerekliliğinden ayrılmaz olduğu ölçüde, bu taleplerin birlikte tahlil edilmeleri ve Partimizin

[tarihsel bir eğilim olarak proleter hareketin, komünizmin] eleştirisine tâbi tutulmalarını neden uygun bulmuş olduğumuz da anlaşılacaktır.

Devrimci militanlar tarafından gerçekleştirilmiş klâsik metinlerden aldığımız ilhamla, bütün bunlar, devletin devrimci yıkımına ilişkin olan tarihsel kavramımızı yeniden ortaya çıkartmamıza ve şu aşağıdaki noktaları savlamamıza yarayacaktır :

- Kapitalist toplumla komünist toplum arasında, ilkinden ikincisine bir dönüşüm dönemi yer alır ; bu dönem boyunca devlet, proletaryanın devrimci diktatörlüğünden **başka bir şey olamaz**.
- Besbelli ki bu devlet özgürlük adına oluşmaz, ama hasımlarına boyun eğdirmek, onları egemenliği altına almak ve kapitalist toplumu yöneten kâr oranlarının diktatörlüğünü yıkıp, yok etmek temelinde oluşur.
- Ve kendi özyıkımını içeriyor olması nedeniyle de bu devlet, kelimenin alışılmış anlamında bir devlet değildir.²

«Birleşmiş burjuvazinin karşısında küçük-burjuvalardan ve işçilerden [oluşan] bir birlik oluştu, sözde bir sosyal-demokrat parti. [...] Demokratik bir görünüm vermek amacıyla proletaryanın taleplerinin sivrilikleri budandı ; sosyalist sivrilikleri tekrar ortaya çıkartmak için küçük-burjuvazinin demokratik talepleri salt politik biçimlerinden kurtarıldı. Sosyal-Demokrasi'nin doğuşu böyle oldu. [...] Sosyal-Demokrasi'nin özel niteliği, aynı anda sermayeyi ve ücretli emeği, iki aşırı ucu ortadan kaldırmak için bir araç olarak değil, ama karşıtlıklarını yatıştırmak, zayıflatmak ve bu karşıtlığı bir uyuma dönüştürmek gayesiyle demokratik cumhuriyetçi kurumların dayatılmasında özetlenir. Bu amaca ulaşmak için önerilebilecek tedbirler ne kadar çeşitli olursa olsun, takınabileceği az ya da çok devrimci kuruntuları ne olursa olsun, temel aynı kalır. Bu temel, toplumun demokratik yoldan dönüşümüdür, ama küçük burjuva sınırlar içinde bir dönüşüm.» (K. Marx, "Louis Bonaparte'ın 18. Brümer'i", III. bölüm)

Sosyal-demokrat partilerin biçimsel olarak kurulmalarından çok önce devrim ve karşı-devrim arasındaki uzlaşmazlık, daha o zaman devlet sorunu üzerinde ve özellikle de devleti özgürleştirme, özgür kılma programı etrafında billurlaşmıştı. Böylece fransız devrimi denilen [olay] esnasında, envaiçeşit ve her renkten cumhuriyetçiler, siyasî hakları haykırarak ve yurttaş özgürlüğünü savunarak devleti daha özgür kılmak için çağrılar yaparlarken... devrimcilere gelince, onlar da devlet düzeyindeki bu özgürlüğü sömürülenler için [uydurulmuş] bir yalan olarak tanımlıyorlardı ; devletin her türlü özgürlüğüyle, hukuksal plândaki bütün özgürlük ve eşitlik formüllerinin **toplumsal bir bakış açısından** kesinlikle hiçbir şey ifade etmediğini ve politik kurtuluşun da toplumsal baskı ve sömürüyü ilânihaye sürdürmeyi hedefleyen bir burjuva masal olduğunu daha o dönemde kesinliyor, iddia ediyorlardı.

Fransız devrimi denilen [olaylar] boyunca, devletin özgürlüğüne ilişkin olarak, bir yanda burjuva bir program, işçiler için reformist bir program yani sosyal-demokrat program, diğer yanda da mücadelesi içindeki proletarya tarafından üretilmiş ve ileri sürülmüş devrimci bir program daha o günlerde açıkça kutuplaşır.

Örneğin "Eşitlik İçin Elbirliği"nde Buonarotti, devrimci ortak faaliyete katılanların ("Eşitliğin Dostları"), bir anayasanın ne kadar demokratik olsa da mutluluğu garanti edemeyeceğini ve neyin gerekli olduğunu da önceden bildiklerini şöyle açıklar :

«kurumlarımız tarafından yerleştirilmiş çelişkiyi yok etmenin [...] aldatmanın, korkutmanın, bölmenin araçlarının eşitliğin doğal düşmanlarından koparılıp alınmasının zorunlu olduğunu ; kendi bakış açılarından tecrübenin ziyadesiyle doğrulamış olduğu bu hazırlık çalışmaları olmaksızın, iktidarı yolsuzlukların dostlarına terk etmek ve kamusal mutluluğu güvenceye alma fırsatını ebediyen yitirmek olduğunu nihayet öğrenmişlerdi.»

Buonarotti daha sonra şu anlamlı notu da ekler :

«İşler oldukları gibi kaldıkça, en özgür politik biçim yalnızca çalışmaktan vazgeçebilecek olanlar için yararlı, kârlı olacaktır.»³

Birazdan **Alman İşçi Partisi'nin Gotha Kongresi** tarafından onaylanmış programın önemli birkaç paragrafını aktaracağız.⁴ Gotha Kongresi 22-27 Mayıs 1875 tarihleri arasında yapıldı ve "marksist" bir yığın partisi olarak⁵ Alman Sosyal-Demokrasisi'nin oluşumunda belirleyici olduğu hatırlanmalı. Bu andan itibaren bütün dünyada Sosyal-Demokrasi'nin bir modeline dönüşmüş olan bu partidir. Bu kongreden itibaren **Alman Sosyalist İşçi Partisi** diye isimlendirilmiş bu örgüt, Bebel ve Liebknecht tarafından yönetilen "marksistler" veya ayzenahçılar denilenlerin **Almanya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi** ile Tölcke, Hasenclever ve başkaları tarafından yönetilen lasalcı örgüt **Alman İşçileri Genel Birliği** arasında – Gotha Kongresi'nde – gerçekleştirilen birleşmenin ürünüdür.⁶

«Tüm uygar ülkelerin işçilerinde ortak olan çabaların zorunlu sonucunun halkların uluslararası kardeşliği olacağına bilincinde olarak işçi sınıfı, kurtuluşu için her şeyden önce bugünkü ulusal devletin çerçevesinde çalışır.»

«Bu ilkelerden hareketle Almanya Sosyalist İşçi Partisi, tüm yasal araçlarla özgür devleti ve sosyalist toplumu kurmaya ; [...] çalışır.»

«Toplumsal sorunların çözüm yollarını hazırlamak amacıyla Almanya Sosyalist İşçi Partisi, emekçi halkın denetimi altında ve devletin yardımıyla üretim şirketleri [üretim kooperatifleri] kurulmasını talep eder.» (1875 Gotha Programı)

Pek çok reformist programda olduğu gibi burada da işçilere yönelik burjuva siyasetin anahtarının değişmez bir biçimde proletaryayı devletin içinde toplamaktan ibaret olduğu saptanacaktır. Aynı şekilde kurtuluşu burjuva düzenden tümüyle bir kopuş olarak kavranmamıştır, ama – Almanya Sosyalist İşçi Partisi'nin terimleriyle ifade edersek – "bugünkü ulusal devletin çerçevesi"nde bir şeyler olarak anlaşılır. Kavram karışıklığının bizzat kendisi (burada açık, lâkin devlet konusundaki sosyal-demokrat tüm formülleştirmelere özgü bir biçimde), proletaryayı devletin bizzat bağrında tutan ve hapseden bir politika içinde onu altalamaya çalışan stratejinin bir parçasıdır. Hakim sınıfın örgütlü bir gücü olarak devlet yalnızca gizlenmez, üstelik doğasına ilişkin olarak ikircil bir anlamı korur, ve birden, bir yönetim örgütünden mi yoksa verili bir durumdan mı veya güncel toplumdan mı söz edildiği artık çok fazla açık değildir : "bugünkü ulusal devlet" sözcükleri, proletaryayı ulusal bir siyaset içine kapatmaya ve onu ülke ülke bölünmüş olarak tutmaya çalışmaları nedeniyle, tüm anlam karışıklıklarını biresimlerler. Bu ikircil anlamlar ve programatik kavram karışıklıkları, daha sonraki "tek ülkede sosyalizm"e, "işçi devleti"ne (yozlaşmış veya değil), halkçı devletlere ve daha da geniş olarak 20. yüzyıl boyunca Rusya'da, Çin'de, Doğu Avrupa'da,

Arnavutluk'ta, Küba'da, Kuzey Kore'de vs. doğmuş olan demokratik halk cumhuriyetlerine özgü marksist-leninist kavramların ideolojik öncelini teşkil ederler. Bütün tarihi boyunca devrimci Parti tarafından bu sorun üzerinde gerçekleştirilmiş eleştirinin önemi de buradan gelir.

Sosyal-Demokrasi'nin resmî programı şunlar üzerinde ısrar eder :

I} "Devletin özgür temeli" ;

II} "Almanya Sosyalist İşçi Partisi, devletin düşünsel ve ahlâkî temeli olarak şunları talep eder :

1- Devlet tarafından sağlanan eşit ve genel halk eğitimi... "

— . — . —

Devletin nasıl daha özgür, daha halkçı, daha daha demokratik kılınabileceği üzerine olan bu hamasî nutuklar karşısında... dönemin bütün devrimcileri tepki gösterdiler.

Bakunin'le aramızda var olan programatik uyumsuzluklardan bağımsız olarak, bu bölüme sosyal-demokrat halkçı ve özgür devlet kavramı üzerine bu yoldaşın yapmış olduğu mükemmel eleştiriyle (Marx ve Engels'in bile esinlendikleri sert, anlaşılır ve kamuya açık bir eleştiriyle) başlamak bize yetecektir.

«Monarşi ile en demokratik cumhuriyet arasında dikkate değer tek bir fark vardır : birincide bürokrat takımı, mülk sahibi ve ayrıcalıklı sınıfların en büyük çıkarları, böylece bizzat kendi çıkarları için ve kral adına halka zulmeder, onu iliklerine kadar sömürür ; cumhuriyet yönetiminde de yine bu aynı takım, aynı cepler ve aynı sınıflar için halkı yine aynı biçimde ezer ve sömürür, fakat bu kez... halkın iradesi adına. Cumhuriyet altında, güya devlet tarafından temsil edilen sözümona ulus (yasal ülke), yaşayan ve gerçek bir halkı boğuyor ve boğmaya devam edecek. Ve sırtına vurulan sopanın sıfatı halkçı olduğunda da halkın yaşamı daha kolay olmayacaktır.» (M. Bakunin, "Devletçilik ve Anarşi", 1873)

Bu programatik savlar, proletaryanın bütün burjuva devlete karşı devrimci bir parti olarak oluşumunun engebeli yolunu aydınlık nitelikleriyle ışıklandırıyorlar ; onlar demokrasinin, halk cumhuriyetinin, siyasî özgürlüğün eleştirisinin belirleyici ilk adımlarını oluştururlar.

«Böylece biçimi ne kadar demokratik olursa olsun hiçbir devlet, hatta en kıvılcık ve halkçı (halkın temsili adı altında bilinen o aldatmacaya göre halkçı) bir siyasî [a.ç. Bakunin] cumhuriyet, ihtiyacı olana ihtiyacı olanı verecek yetenekte değildir, yani yukardan himaye veya zorlama biçiminde hiçbir müdahale olmaksızın, baştan aşağı kendi çıkarlarının örgütüdür, çünkü bütün devlet, hatta Bay Marx'ın düşündüğü devlet gibi güya halkçı olanlar da, yığınların yukarıdan aşağıya sözümona halkın gerçek çıkarlarını halkın kendisinden daha iyi anlayan allâme ve de ayrıcalıklı bir azınlık tarafından yönetilmesinden başka bir şey değildir özünde.» (M. Bakunin, a.g.e.)

Bakunin her türlü devletin ama özellikle özgür ve halkçı devletin demokratik kavramları konusunda sıkı bir eleştirel zekâyâ sahipti. Ama maalesef bu kavrayışı ile – Sosyal-Demokrasi'nin özgür ve halkçı devlet konusundaki iddialarını devletçi bir alman komposu çerçevesine yerleştirerek, onu, bazı ırkları devletçi başkalarını da devletçi olmayanlar olarak düşünmeye götürecektir olan – olayların ırkçı ve milliyetçi görüşünü birbirlerine karıştırıyordu. Bakunin, Alman Sosyal-Demokrasisi'nin bu burjuva politikasının tümünü, bu partinin tam yetkili şefleri olarak düşündüğü Marx ve Engels'e mal ediyordu, oysa ki onlar bu politikanın sorumluları tutulamayacakları gibi, üstelik bu politikayı eleştirmekten de hiç vazgeçmediler. Kuşkusuz oportünist bir davranışla yaptıkları eleştirileri kamuya açmamış ve özel ilişkilerinde defalarca belirttikleri Sosyal-Demokrasi ile olan kopuşlarını açıkça ilân etmemiş olmaları⁷, Bakunin'deki bu yanlış kanının sağlamaştırılmasına ve kavram karışıklığının bütün alanlarda geliştirilmesine açıkça katkıda bulunmuş olan bir gerçek demektir bu. Bütün bunlar, sosyal-demokrat tavırla devrimci tutum, özgür devletin yandaşlarıyla devletin yıkılmasından yana olanlar arasında gerçekleşmiş olan bu gerçek sınıf bölünmeleri, marksistlerle bakunistler, "otoriterler"le "anarşistler", hatta milliyetçi ve ırkçı akımlar (bir yanda "tarihsel halklar", diğer yanda da slavlar ve lâtinler arasında) arasındaki kayıkcı kavgalarının arkasında gizlenmiş olarak kaldılar.

Her ne halse, şimdi devrimle karşı-devrim arasındaki gerçek kopuşa, demokratik ve liberal temellerde devleti düzeltmeyi, ıslah etmeyi hedefleyen sosyal-demokrat programa karşı tüm devrimcilerin yapmış olduğu eleştiriye dönelim...

«Devletin, herhangi bir devletin, en liberal en demokratik biçimlerle gizlenmiş de olsa, zorunlu olarak üstünlük, egemenlik, şiddet yani zorbalık üzerinde temellenmiş (isterse alalanarak gizlenmiş olsun, bu durumda bir o kadar daha tehlikeli) olduğunun herkes tarafından anlaşılması olmasının tüm toplumsal sorunların acil çözümüne bağlı olduğuna inanmış olarak... kendimizi yormaksızın savunduğumuz gerçeğin yeni bir kanıtı değil midir bu.» (M. Bakunin, a.g.e.)

Daha ilerde Marx ve Engels'te göreceğimiz gibi, Bakunin'in eleştirisi, devleti özgürleştirmenin söz konusu edildiği bu düşünceyi yıkmakla başlar. Tastamam Marx ve Engels'in eleştirileri gibi, onun çözümlemesi de gücünü halkçı ve özgür devletin eleştirisinden alır, ama Bakunin, o, açıkça ve kamu nezdinde, kendini Sosyal-Demokrasi'nin dışında ve ona karşı konumlama yürekliliğini gösterir. Tarihsel işlevini anlar (Uluslararası Emekçiler Birliği ile olan uzlaşmazlığını da tam olarak kavrayarak) ve Sosyal-Demokrasi'yi gerçekte olduğu gibi tanımlar : işçiler için salt burjuva bir parti.

«... proletaryanın kurtuluşu, hangileri olursa olsun birkaç devlet çerçevesinde kesinlikle mümkün değildir [...] bu kurtuluşun birinci koşulu, bütün devletin yıkılmasıdır ; ve bu yıkılış, tam da Uluslararası Emekçiler Birliği'nin amacı olan iktisadî alandaki ilk örgütlenme biçiminin de bir parçasını oluşturduğu tüm ülkelerin proletaryasının ortaklaşa tasarlanmış eylemiyle mümkündür ancak [...] Ama avusturyalı emekçiler, bu zorunlu ilk adımları atmadılar ve atamayacaklar : zira Bay Liebknecht'in ve – uluslararası devrimin avusturyalı emekçilerinin şaşmaz önsezilerini saptırmak ve onları halk devleti olarak niteledikleri birleşik bir devlet, besbelli ki pancermanik bir devlet (tek kelimeyle Prens Bismark'ın ulusal ülküsünü gerçekleştirmek için, ama demokrat sosyalist bir alanda ve yasal denilen ulusal propaganda araçlarıyla) lehine olan siyasî çalkantılara yönlendirmek amacıyla – onunla birlikte Viyana'ya gitmiş olan diğer demokrat sosyalistlerin yurtsever-germanik propagandalarıyla daha ilk adımlarından itibaren durdurulmuş olacaktırlar. On kere ulusal olarak adlandırmak ve en demokratik özel

sıfatlarla süslemek zorunda kalınmış olsa da devletin zorunlu olarak bir hapisane olması basit nedeniyle, sadece slavlar değil ama alman emekçileri de bu yola girmemelidirler ; [...] bu koşullarda sınıfkardeşlerimize, başında her şeyden önce diktatörce güçlerle donanmış bir çeşit ikiler-erki [duumvirat] biçiminde Bay Marx ve Bay Engels'in bulunduğu ve onların arkasında veya altında Bay Bebel ve Bay Liebknecht'in ve de yazınsal işlerle görevlendirilmiş birkaç yahudinin yer aldığı alman işçilerinin sosyalist demokrasi partisinin saflarına katılmalarını tavsiye etmekten kaçınacağız ; tersine slav proletaryasını – hiç de halkçı olmayan, ama eğilimiyle, amaçlarıyla ve araçlarıyla sırf burjuva olan, üstüne üstelik özellikle alman olan, yani slavlar için ölümcül olan – bu partiyle yapılacak bir ittifaktan çevirmek, uzaklaştırmak için bütün gücümüzü kullanacağız. O halde kendi selâmeti için slav proletaryası, bu partiyle yalnızca bir ittifakı değil hatta bir yakınlaşmayı da – bu partide yer alan işçilerle demek istemiyoruz, ama onun örgütüyle ve özellikle de her yerde ve her zaman burjuva olan şefleriyle bir yakınlaşmayı – ne denli var gücüyle itmek zorundaysa, yine kendi selâmeti için, o ölçüde Uluslararası Emekçiler Birliği ile yakınlaşmak ve sıkı sıkıya ilişkiler kurmak zorundadır. Alman demokrat sosyalistlerinin partisi Enternasyonal'le karıştırılmamalıdır⁸, zira bu partinin politik ve yurtsever programı, Enternasyonal'in programıyla hemen hemen hiçbir ortak yana sahip olmamakla kalmaz sadece, üstelik bütünüyle onun tersini savunur, yapar.» (M. Bakunin, a.g.e.)

Diğer pek çok devrimci yoldaş gibi Bakunin de, bir partinin devlet konusundaki beyanatları ne denli liberal, halkçı ve demokratikse, bu partinin o ölçüde karşı-devrimci olduğunun bilincine varacaktır açık bir biçimde ; bir devletin yürürlükteki yasaları veya anayasası ne ölçüde liberal ve demokratikse, bu devletin o ölçüde daha da güçlü olacağını mükemmel bir biçimde anlayacaktır.

«... demeçleri liberal ve demokratik olduğu ölçüde, halk için o denli tehlikeli [...] olacaktırlar.»

«Nasıl olursa olsun, en liberal en demokratik de olmuş olsa bir anayasanın, devletin halka karşı olan davranışını bu devleti yumuşatarak değiştirebileceğine inanmak için bir eşek, bir cahil, bir akıl yoksunu olmak gerekir.» (M. Bakunin, a.g.e.)

Aşağıda aktaracağımız alıntıda liberal ve demokratik hakimiyet biçimlerini açıklarken Bakunin, bu biçimlerin diktatörlük ve zorbalığı hiçbir bakımdan sınırlamadıkları, hatta onları daha da güçlü kıldıkları olgusu üzerinde ısrar eder haklı olarak...

«Bu gerçekten hiç kimsenin şüphelenmediği bir dönem [oldu], anayasal veya parlâmenter denilen rejimin devletsel, askerî, siyasî veya malî zorbalık için bir engel oluşturmadığı, ama bir şekilde onu yasallaştırarak ve ona halk yönetiminin aldatıcı görünümünü vererek, onu kendi içinde daha sağlam ve güçlü kılabileceğini... o günden bu güne en budala despotlar için [bile] artık apaçık.» (M. Bakunin, a.g.e.)

Kendi payına Marx da (ve bir ölçüde Engels), özgür ve halkçı devletin aynı eleştirisini yapacaktır. İnsanın devleti özgürleştirerek kendini özgürleştireceğini iddia eden devlete ilişkin özgürlük kavramını devrimci yaşamının henüz çok erken bir döneminde eleştirecekti...

«Siyasî özgürlüğün sınırları, insan ondan gerçekten kurtulmamışken devletin bu engelden kurtulması, insan özgür bir insan olmaksızın devletin özgür bir devlet olabilmesi olgusunda doğrudan ortaya çıkar, görünür.» (K. Marx, "Yahudi Sorunu", 1844)⁹

Gotha Programı öğrendiği andan itibaren Marx, bu programa iktisadî bakımdan temel oluşturan kavramların öfkeli bir eleştirisine – eleştirisini şu ünlü "özgür devlet" üzerinde yoğunlaştırarak – koyulacaktır hemen...

«İlkin 2. maddeye uygun olarak, Alman İşçi Partisi "özgür devlet" için mücadele eder !

Özgür devlet : ne demektir bu ?

Uysal kişilerin sınırlı zihniyetinden kendilerini kurtarmış emekçilerin amacı, hiç de devleti özgür kılmak değildir. Alman imparatorluğunda "devlet", hemen hemen Rusya'daki kadar özgürdür.¹⁰ Özgürlük, toplumun üstünde kurulmuş bir organ olan devleti tamamiyle topluma bağlı bir organa dönüştürmekten ibarettir, ve hatta bugün devletin biçimleri, "devletin özgürlüğü"nü sınırladıkları ölçüde az ya da çok [zaten] özgürdürler.

Alman İşçi Partisi, – en azından bu programı kendine mal ederse – sosyalist düşüncelerin onun yanından bile geçmemiş olduklarını gösterir ; bugünkü toplumu [...] bugünkü devletin temeli olarak düşünmek yerine [...], tersine devlet, kendi düşünsel ve ahlâkî temellerine, kendi özgürlüklerine sahip olan bağımsız kendilik¹¹ olarak alınır.

Nihayet ve de özellikle, bu program "bugünkü toplum", "bugünkü devlet" deyimlerini nasıl korkunç bir biçimde kötüye kullanıyor, ama daha korkuncu, istemlerini yönelttikleri devlet konusunda yaratılan kavram karışıklığı !

"Bugünkü toplum", Orta Çağ kalıntılarından az çok kurtulmuş, her ülkeye özgü tarihsel gelişimler yoluyla az ya da çok evrime uğramış tüm uygar ülkelerde var olan kapitalist toplumdur. [...]

Bununla birlikte ayrı ayrı ülkelerin farklı devletlerinin, biçimlerinin çokluğuna rağmen, hepsinin ortak yanı şudur : üzerinde buldukları zemindir, az ya da çok gelişmiş bir kapitalizmle birlikte çağdaş burjuva toplumdur. Yani bazı ortak temel niteliklere sahiptirler. Kök saldırdığı bu zemin, burjuva toplum artık var olmadığı zaman, geleceğe karşıtlık olarak "bugünkü devlet"ten söz edilebilmesi bu anlamdadır.

Bu durumda şu soru ortaya çıkar : komünist toplumda devletin biçimi hangi değişikliğe maruz kalacaktır ? Bir başka ifadeyle : güncel devletin işlevlerine benzeyecek olan hangi toplumsal işlevler onun yerini alacaktır ? Bu soru, ancak bilimsel olabilecek olan bir cevap gerektiriyor ve de halk sözcüğü devlet kelimesiyle bin bir biçimde birleştirilerek, [söz konusu] sorun bir gıdım olsun ilerletilmiş olmayacaktır.» (K. Marx, "Gotha Programı'nın Eleştirisi", IV. Bölüm)

Tamamen Bakunin gibi, dünün ve bugünün devrimcileri gibi Marx da, devleti daha özgür ve halkçı kılmaya iddiasının geçersizliğini açığa vurdu, gösterdi. Devlet kelimesini bu türden sıfatlarla süsleyerek sorunun çözümüne bir gıdım olsun yaklaşılmadığını gözler önüne serdi ve de komünist tavrı açıkça özgür ve halkçı devletin karşısına çıkartarak bitirdi eleştirisini :

«Kapitalist toplumla komünist toplum arasında birinden diğerine devrimci bir dönüşüm dönemi yer alır. Bu döneme de, devletin proletaryanın devrimci diktatörlüğünden başka bir şey olamayacağı siyasî bir geçiş evresi tekabül eder.» (K. Marx, a.g.e.)

Aynı vesileyle Marx, demokratik programa, eski burjuva programa (kapitalist toplumun bağrında zaten gerçekleşmiş olan bir program) bağlı olan sosyal-demokrat talepleri de açığa vurur. Öte yandan daha bu dönemde Sosyal-Demokrasi'nin kavramlarını, hedeflerini, "program"ını demokrasinin ülküselleştirilmesinden, dönemin burjuva dünyasında daha o zamandan var olanın ülküsel bir iyileştirilmesinden çıkarttığını tespit etmek de büsbütün belirtici, açığa vurucu bir olgudur :

«Oysa bu program ne bu diktatörlüğü ne de komünist toplumun gelecekteki devletinin biçimini ele almaz.

Siyasî istemleri herkesin bildiği eski nakarattan daha fazla bir şey içermiyor : genel oy hakkı, doğrudan yasama, halkçı adalet, halk milisi vs. Bunlar basitçe halkçı burjuva partinin [Volkspartei, 1865] ve de Barış ve Özgürlük Birliği'nin yankılarıdır. Aşırı bir hayal gücüyle abartılmamış oldukları kadarıyla, daha şimdiden gerçekleştirilmiş olan talepler yalnızca. Ne var ki, bu kurumlara daha şimdiden sahip olan devlet, Alman İmparatorluğu içinde yer alan değil, ama İsviçre'de, Birleşik Devletler'de vs. bulunan devlettir. Bu türden "geleceğin devleti", Alman İmparatorluğu'nun çerçevesi dışında da olsa, var olan bir devlettir.» (K. Marx, a.g.e.)

Ne var ki sınıfların uzlaşmasının ulusal bir partisi olarak Sosyal-Demokrasi, bu burjuva programla bile tutarlı olmadı ve radikal bir burjuva demokrat parti gibi de davranmadı. Bir süre sonra parlâmentoda yaptığı bir konuşmada bizzat W. Liebknecht'in doğruladığı gibi, bu partinin hiçbir zaman devrimci bir parti olmadığı, ama reformcu bir parti olduğu açıktır. Ayrıca diğer burjuva partilere , özgür devlete yönelik emelinin yasal araçlarla gerçekleştirileceğinin sözünü verdiğinde, burada kendini ifade eden, dışa vuran tam da Sosyal-Demokrasi'nin özüdür : "... Almanya Sosyalist İşçi Partisi, tüm yasal araçlarla özgür devlet için mücadele eder." (Gotha Programı)

Marx, sınıf mücadelesinin silâhlı güçlerle ve şiddetle çözüleceğini hatırlatarak, bu demokratçılığı ve bu yasalılığı açığa vurur ve de devrimci eski tavrı onların karşısına koyar...

«Madem demokratik bir cumhuriyet [...] istemeye cesaret edilemedi [...], böylesi bir hileye de [...] başvurulmamalıydı : bürokratik çatısıyla, polis koruması altındaki ve parlâmenter bezeklerle süslenmiş askerî bir zorbalıktan başka bir şey olmayan bir devletten, yalnızca demokratik bir cumhuriyette anlamı olacak şeyler istemek [...] ; üstüne üstelik bu devlete, böylesi şeylerin ona yasal araçlarla benimsetilmiş olacağına güvencesini vermeye de cür'et edilir.

Demokratik cumhuriyette altın çağın gelişini gören ve sınıflar arasındaki kesin savaşa girişmesi gerekmiş olan burjuva toplumun devletinin tam da bu en son biçimi altında pek kuşku duymayan kaba demokrasi, o bile, polisin izin verdiği ama mantığın yasakladığı sınırlar içine kapatılmış böylesi bir demokrasiciliğin [demokratizmin] yüz arşın daha üstündedir.» (K. Marx, a.g.e.)

Bu durumda Marx, Sosyal-Demokrasi'nin pek can attığı şu **özgür devlete** özgü burjuva sosyalizminin diğer isteklerine de saldırır ve bu taleplerin, sefil bir burjuva toplumun **zaten var olan** "iyi yanları"ndan daha başka bir şey olmadıkları olgusu üzerinde ısrar eder. Böylece, içinde "**özgürlük**", "**halk**" ve "**halkçı**" sözcüklerinin yer aldığı çeşitli talepleri gözden geçirir : müterakki vergi, "**bilim özgürlüğü**", "**vicdan özgürlüğü**", "genel ve eşit halk eğitimi"... burjuva devlet tarafından zaten gerçekleştirilmiş olan her şey :

«"Devlet" sözcüğüyle gerçekte bir hükümet mekanizması, bir başka ifadeyle, iş bölümü sonucu toplumdaki ayrılmış özel bir örgüt, kurum olarak devlet anlaşılır ; zaten şu lâflardan çıkan da budur : "Almanya Sosyalist İşçi Partisi, devletin iktisadî temeli olarak tek bir müterakki gelir vergisi talep eder vs...." Vergiler hükümet mekanizmasının iktisadî temelidirler, daha başka bir şey değil. Geleceğin devletinde, İsviçre'de var olan gibi, bu talep hemen tamamen karşılanmıştır. Gelir vergisi, farklı toplumsal sınıfların değişik gelir kaynaklarını, dolayısıyla kapitalist bir toplumu var sayar. O halde Liverpool'lü "Malî Reformcular"ın da (Gladstone'un biraderinin başlarını çektiği burjuvalar) bu programla aynı talepleri formüle etmiş olmaları hiç de şaşırtıcı değildir.» (K. Marx, a.g.e.)

Marx daha sonra Alman İşçi Partisi'nin şu tezine, "Devletin düşünsel ve ahlâkî temeli olarak şunları talep eder : 1) Genel ve eşit halk eğitimi... " tezine karşı çıkararak şunları ekler :

«Herkes için eğitim ? Bunu söylerken hayal edilen ne ? Bugünkü toplumda (başkasını bilmiyoruz), eğitimin bütün sınıflar için aynı olabileceğine mi inanılıyor ? Ya da yukarı sınıfların, sadece ücretli emekçilerin değil ama köylülerin de iktisadî durumlarına uygun olan o yegâne temel eğitimle, ilköğretimle yetinmeye zorlanacakları mı iddia ediliyor ?

"Genel zorunlu eğitim. Parasız öğretim." : birincisi Almanya'da zaten var, ikincisi de ilkokullar için İsviçre'de ve Birleşik Devletler'de. [...]

"Devlet tarafından sağlanan halk eğitimi" kesinlikle reddedilecek bir şeydir.» (K. Marx, a.g.e.)

Marx Sosyal-Demokrasi'nin "devleti halkın eğiticisi" yapmak niyetini de açığa vurur, kınar :

«"Bilim özgürlüğü" denir Prusya Anayasası'nın da bir paragrafında. Burada bundan söz etmek neye yarıyor ?

"Vicdan özgürlüğü" ! Şu "kulturkampf" döneminde, eski sloganları liberalizme hatırlatılmak mı istenmiş ? Bu ancak şu biçim altında yapılabilirdi : herkes bedensel olduğu kadar dinsel ihtiyaçlarını da, polis burnunu sokmadan, yerine getirebilmelidir. Ama İşçi Partisi bu vesileyle, burjuva "vicdan özgürlüğü"nü mümkün her tür inanç özgürlüğünü hoşgörmekten daha fazla bir şey olmadığı kanaatini ve, kendi adına, daha çok vicdanları dinsel saplantıdan kurtarmaya var gücüyle çalışacağını da ifade etmeliydi. Ne var ki "burjuva" düzeyi aşmamak seçilir.» (K. Marx, a.g.e.)

Özgür devlet kavramı, bütün şu özel burjuva özgürlüklerin ve, son tahlilde, kelimenin tam anlamıyla burjuvazinin özgürlüğünün, ticaret özgürlüğünün, özel mülkiyet [edinme] özgürlüğünün, sömürme özgürlüğünün biresimlenmiş bir ifadesidir.¹² Gotha Programı'nın aynı zamanda özgürlüğe ve emeğin kurtuluşuna övgüler (işçi sınıfının kurtuluşunu savunan Komünist Parti Manifestosu'nun bir cümlesinin **düzeltilmesi/değiştirilmesinin** tarihsel

sonucu olan övgüler) düzmesinden daha mantıklı hiçbir şey yoktur. Marx ve Engels, Sosyal-Demokrasi'nin bu talebini de açık açık eleştirdiler...

«... daha sonra işçi sınıfının kurtuluşu yerine "emeğin özgürlüğü" üzerine olan tüm şu gevezelikler gelir, gerçek emek, o, günümüzde çok fazla özgürdür. !» (F. Engels, Bebel'e mektup, 12 Ekim 1875)

Programın bütününe göz önüne alarak Marx, bu programın demokrasiye olan inançla devlete olan inanç arasındaki bir uzlaştırmadan daha başka bir şey olmadığı sonucuna ulaşır... proletaryanın çıkarlarıyla ve onun devrimci programıyla toptan karşıtlık içinde olan da budur :

«Ayrıca tüm demokratik lâfazanlığına rağmen bütün program, baştan sona lasalcı mezhebin devlete olan kölece inancına, veya daha da kötüsü, demokrasi mucizesine olan inançlarına bulaştırılmıştır ; ya da daha doğrusu, ikisi de sosyalizmden aynı derecede uzaklaşmış bu iki tür mucize inancı arasındaki bir uzlaşmadır bu.» (K. Marx, a.g.e.)

Söz konusu programı ve Gotha çıkışlı partiyi Engels de eleştirecektir :

«... işçi hareketinin enternasyonalizm ilkesi gerçekte programdan tamamen çıkartılmıştır. [...]

Lassalle'ın Buchez'den çalmış olduğu biçimiyle, bu en çıplak biçimi altında lasalcı devlet yardımı, yegâne toplumsal talep olarak yer alır programda [...]. Partimiz bundan daha kötü bir aşağılamaya uğratılamazdı.¹³ Enternasyonalizm Amand Gögg derekesine düşürülmüş, sosyalizm de, sosyalistlerle savaşmak için, onların tersine, bu dayatmayı koymuş olan Buchez'nin burjuva cumhuriyetçiliği seviyesine indirilmiştir.» (F. Engels, Bebel'e mektup, 18-28 Mart 1875)

Özgür halk devleti Engels'in eleştirisinin de odağını oluşturacaktır :

«Özgür halk devleti, özgür devlete dönüşmüştür. Bu sözcüklerin dilbilgisel anlamlarına göre, özgür bir devlet, yurttaşlarının karşısında özgür olan bir devlettir yani zorba yönetimi olan bir devlet. Özellikle de artık kelimenin tam anlamında bir devlet olmaması olan Paris Komünü'nden sonra¹⁴, bütün bu gevezeliği terk etmek uygun olacaktır. Sosyalist toplumsal bir düzenin kurulmasıyla devletin kendiliğinden dağılacığı ve yok olacağı¹⁵ önce Marx'ın Proudhon'a karşı kaleme aldığı kitapta ["Felsefenin Sefaleti"] ve daha sonra Komünist Partisi Manifestosu'nda açıkça söylenmiş olmasına karşın, anarşistler "halk devleti"ni zaten yeterince kafamıza çaldılar. Devlet, mücadelede ve devrimde düşmanlarını bastırmak amacıyla kendisinden yararlanmak zorunda olunan yalnızca geçici bir kurum olduğu için, özgür bir halk devletinden söz etmek tamamıyla saçmadır : proletarya hâlâ devlete ihtiyaç duyduğu sürece... bu özgürlük için değil. ama hasımlarını bastırmak için olacaktır. Ve özgürlükten söz edilebileceği gün, devlet, devlet olarak artık mevcut değildir. Bu yüzden "devlet" kelimesinin yerine, her yerde Fransızca "Komün" sözcüğünü çok iyi karşılayan Almanca eski ve mükemmel bir tabir olan "Gemeinwesen"i [topluluk] koymayı öneriyoruz.» (F. Engels'ten Bebel'e 18-28 Mart 1875 tarihli mektup)

Bütün bunlardan sonra Marx'la birlikte sorumluluklarını kamuoyu önünde üstleneceklerini açıklıyarak Engels, programın tamamına olan toptan karşıtlıklarını ilân eder... ama bilindiği ve açıkça hatırlatılmış olduğu gibi, tamamen kınanabilir, suçlanabilir uygun nedenlerden

ötürü bu hiçbir zaman olmayacaktır ; aynı şekilde Sosyal-Demokrasi'nin ve programının kamuoyu önünde açık eleştirisini de yapmayacaktırlar... bu da bugüne kadar Marx/Engels ile Sosyal-Demokrasi arasındaki acayip bir birlikteliğin [amalgamın] sürüp gitmesine yol açacaktır :

«Sıkıcı ve yavan bir dille kaleme alınmış bu programın her sözcüğü ya da hemen her sözcüğü eleştiriyi hak ettiği halde, sözlerimi bitiriyorum. Bu program öyle hazırlanmış ki, eğer kabul edilecek olursa, Marx ve ben, böyle bir temel üzerinde kurulmuş yeni bir partiye üye olmayı asla onaylamayacağız ve bu partiye karşı takınacağımız tutumu – esasen kamuoyu önünde – çok ciddi bir biçimde düşüneceğiz. Düşünün ki yurt dışında Alman Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin tüm eylem ve beyanatlarından sorumlu tutuluyoruz. Örneğin "Devletçilik ve Anarşi" kitabında Bakunin, Demokratisches Wochenblatt'ın [Leipzig'de 1868'den 1869'a kadar Liebknecht'in yönetimi altında yayınlanmış demokratik bir gazete] kuruluşundan beri Liebknecht tarafından telâffuz edilmiş veya yazılmış yersiz her kelimeyi bize yüklüyor. Hareketin tümünü buradan bizim yönettiğimiz sanılıyor, halbuki benim kadar sizin de bildiğiniz gibi, partinin iç işlerine hemen hiç karışmıyoruz [...]. Ama tam da anlamış olduğunuz gibi, bu program, Parti'ye ilişkin ve onun da [Parti'nin de] kabul etmiş olduğu tüm sorumluluğumuzu çok kolayca reddetirebilecek bir dönüm noktasını oluşturuyor.» (F. Engels, a.g. mektup, 18-28 Mart 1875)

Marx ve Engels'in o dönemdeki bütün yazışmalarında olduğu gibi bu mektupta da, sosyal-demokrat uygulamanın ve özgür devlet kavramının çok yerinde olarak Bakunin tarafından gerçekleştirilmiş eleştirisinin Marx ve Engels üzerinde çok büyük etkisi olduğu görülür. Ayrıca hem Marx ve Engels tarafından, hem Bakunin tarafından devlete karşı yazılmış metinleri önyargısız yeniden okuyarak, **belirleyici önemdeki programsal çakışmaların varlığı** tespit edilecektir ; ve bu, o sırada tam da gelişmekte olan siyasal ayrılıklar (bir yenilgi döneminin ve bu safhaya eşlik eden sekterliğin bir kez daha kaçınılmazlığının tipik ayrılıkları) olgusuna rağmen böyleydi. Devrimin bu militanları arasında var olan ortak noktalar, maalesef sekterliğe karşı direnemeyecek ve, kısa bir süre sonra, hareketin bütünü üzerine çullanacak olan bu iki militan grup arasındaki bir kardeş kavgasına ve düşmanlığına dönüşecektir.

Burada bu tartışmanın ayrıntılarına giremeyeceğiz, ne de sosyal-demokrat partinin çeşitli bölüğüleri (cumhuriyetçi "anarşistler"den halkçı-demokrat komünistlere kadar) tarafından bu konuda yapılmış olan kaba tahrifatları ele alacağız, ama doğruluğunu göstermek istediğimiz şu : bu tartışmada söylenmiş olanın, marksistlerle anarşistler arasında bir bölünme biçimi altında kabalaştırılmış olanın son derece **yanlış** olduğudur. Bu sahte kutuplaşma, militanlarının karşılıklı olarak sahip oldukları sekter bir görüşten alır kaynağını. Böylece var olmayan halkçı ve demokrat bir Marx'ı eleştiren Bakunin'in bakış açısı, Marx'ın – sürekli her çeşidinden burjuva örgütlerle (şu ünlü Barış ve Özgürlük Birliği gibi) dağıtıcı, çözücü (yani halkçı) ittifak içinde olan bir Bakunin'in ; sınıfların kendileri yerine, "sınıflar arasındaki farklılıklar"ı ortadan kaldırmayı hedefleyen bir Bakunin vb. – Bakunin hakkında sahip olduğu görüşle birbirlerini tamamlıyorlardı. Bakunin üzerine bir parça daha ciddi bir çalışma, onun hiçbir zaman halkçı, demokrat ve otorite karşıtı (daha sonra ondan resmî "anarşizm"i oluşturmuş olan, hatta bir cumhuriyetçi yaratmaya kadar gitmiş bir otorite karşıtlığı !) olmadığını gösterir ; titiz bir inceleme, tersine, onun açıkça devrimci bir programla

enternasyonalist örgütsel yapıların sadık bir taraftarı olduğunu gösterecektir. Üstelik bütün samimi devrimcilerin gözünde, bizzat hareketin kendisi tarafından, kapitalizmden kurtulmak için bir diktatörlüğün gerekliliğini kabul etmiş ve üstlenmiş olacaktır ; bu diktatörlüğü açıkça bir proletarya diktatörlüğü olarak ileri sürmüş olan Marx ve Engels'ten farklı olarak, Bakunin devrimci diktatörlüğün daha komplocu, gizli ve seçkin bir kavrayışına sahipti :

*«Halk fırtınasının ortasındaki görünmez kılavuzlar, bu fırtınayı yönetmeliyiz, bilinen türden iktidarlarla değil, ama tüm müttefiklerinin ortaklaşa bir diktatörlüğüyle. Hiçbir nişan taşımayan, ünvensiz, resmî bir hak taşımaksızın ve herhangi bir iktidarın sahip olamayacağı kadar güçlü bir iktidar.»*¹⁶ (M. Bakunin, Richard'a mektup, 1 Nisan 1870)

Marksistler ve anarşistler arasındaki bölünme etrafında Sosyal-Demokrasi tarafından gerçekleştirilmiş tarihsel tahrifatın önemi çok büyük, ama yine de **özgür devlete karşı devrimciler tarafından yapılmış hücumların ortak içeriği** üzerinde ısrar ederek bitireceğiz bu eleştirel yorumları. Gerçekte devrimcileri asıl ilgilendiren bu tahrifatın açığa çıkartılmasının, gerçek tartışmanın açıklanmasının ötesinde yer alır.

Gerçi bizim için "anarşist" ve "marksit" ideolojik toplulukların karşısına genellikle denilenin tam tersini, kışkırtıcı ama iyice açıklanmış bir biçimde, çıkartmak çok kolay olacaktır. Böylece örneğin daha çok Marx'ı, Bakunin'le savaşından kısa bir süre sonra, proletarya partisinin uluslararası biçimsel bir örgüte ihtiyacı olmadığını ve Uluslararası Emekçiler Birliği'nin [1. Enternasyonal'in] feshedilmesi gerektiğini sorumsuz bir biçimde kabul etmeye götürmüş olan epeyce "**serbestî ve kendiliğindenci**" yanı – her zamanki iddialara ve akıma karşı olarak – eleştirebilirdik. Aynı biçimde Bakunin'i bu aynı Enternasyonal'in¹⁷ bağrında bölüngücü bir siyaset sürdürmeye itmiş olan tamamen "**partici**" niteliği üzerinde de takılıp kalabilirdik. Fakat devrimci programın savunulması açısından **devletin reformu ve tahribi arasındaki genel uzlaşmaz zıtlık**, çok daha temel bir olgudur. Ve de Sosyal-Demokrasi'nin çeşitli eğilimlerinin Marx/Bakunin tartışmasını öne sürerek bu zıtlığı arka plâna itmeleri bir tesadüf değildir.

Onların bu gizleme çabalarının tersine şunun altını iyice ve açıkça çizmek isteriz : Marx, Bakunin ve dönemin devrimci militanlarının tümü, Sosyal-Demokrasi'nin halkçı ve özgür devlet kavramını eleştirdiler ve bu eleştiri doğal olarak onları **devletin yıkılmasının ve devrimci bir diktatörlüğün** gerekliliğini kesin olarak savlamaya götürdü.

Elbette burada da, devrimci diktatörlüğün savlanması, Marx ve Bakunin arasında niteliksel bir fark vardır, bir kez daha da olsa, genel olarak söylenene ilişkin konumların bir alt üst oluşu görülecektir. Bizlere Marx bir **politika yanlısı**, Bakunin de **politikanın düşmanı** olarak tanıtılır her zaman ve de bu terminolojiyi kullandıklarında tartışmaların bu görünümleri aldığı da bir gerçektir.

Ama gerçek bütünüyle farklıdır. Marx, sermaye toplumunu ortadan kaldırmak amacıyla proletarya diktatörlüğünü **toplumsal ve tarihsel** bir gereklilik (içerisinde öznal, iradî, siyasî eylemin maddî olarak belirlendiği ve kendini açıkça ilân etmek zorunda olan bir gereklilik) olarak anlıyordu. Ve tersine, proletaryanın toplumsal diktatörlüğünü tanımamasıyla, – değer yasasına karşı – diktatörlüğün tarihsel gerekliliğinin toplumsal bir sorun olarak inkârına bağlanmış Bakunin'in güya gayrisiyasiliği, onu tamamen iradeci, gizli yani diktatörlüğün ve partinin siyasacı bir kavramına götürür...

«... ve devrimi kurtarmak için, onu iyi bir sonuca ulaştırmak için, bu kargaşanın ortasında, hiçbir tür iktidarla örtülüp gizlenmemiş olan ortaklaşa, görünmez bir diktatörlüğün eylemiyle ve hatta bu şekilde daha etkili ve daha güçlü, ülkenin ve tüm ülkelerin her tarafında gizlenmiş, ama ortak bir irade ve düşünceyle güçlüce birleşmiş samimi ve yılmaz sosyalist devrimciler bütünlüğünün doğal eylemi [gerekir].» (M. Bakunin, Richard'a mektup, 12 Mart 1870)

Fakat, bu savlardakiler de dahil olmak üzere, ayrılıklar açıktır ve bu ayrılıklara rağmen, Bakunin barikadın bizden tarafında yer alır : örgütler, yönetir ve de devrimin ve partinin anahtar unsuru olarak **bilinç ve istenç** olgusunu¹⁸ öne sürer ; **devrimi yönetmek** amacıyla devrimci militanların (kimi belgelerde "*küçük partimiz*" diyordu buna Bakunin) doğrudan eylemlerinin gerekliliğini savunur.

Bu birkaç açıklamadan sonra bir kez daha belirtelim ki, olanca güçle kudurmuşçasına özü gizlenmeye çabalanan bu ayrılıkların ötesinde, bu dönemdeki en önemli olgu, **proletaryanın** – Marx, Bakunin ve daha pek çoklarının başka şeyler yanında pratik ve teorik militan faaliyetlerinde kristalleşen – **bir mücadele ve program topluluğunu geliştiriyor** olmasıydı.

Proletaryanın bu tarihsel kesinlenmesi evresinde gerçekten çok önemli olan, Marx veya Bakunin'in tutarsızlıkları değildir. Elbette Marx'ı devrimci kuramıyla uyuşmayan bir yığın programatik aksaklığa (genel oy hakkına, ulusal kurtuluşa ya da Sosyal-Demokrasi'ye ilişkin sorunlar) götürecek olan Sosyal-Demokrasi ile kopuşu konusundaki belirsizliği sezisizce geçiştirmek doğru olmayacaktır ; aynı şekilde Bakunin'i devrimci teorinin belirleyici unsurları konusunda tersini söylemeye götürecek olan siyasetçi pratiklerini de (Barış ve Özgürlük Birliği ile birlikte Lyon hükümet konağının ele geçirilmesi esnasında, kabul edilmiş bir kararnameyle devleti ortadan kaldırma girişimi) açığa vurmak gerekir hiç kuşkusuz. Proletaryanın devrimci faaliyetiyle Sosyal-Demokrasi engelinden kurtulmaya çalıştığı bir döneme özgü tüm bu kararsızlıkların ötesinde hayatî derecede önemli olan, bu tarihsel uzlaşmaz karşıtlığın aydınlatılmasına ve bu kopuşa iten açık bir mücadelenin var olmasıdır. Bu yılların Marx, Engels, Bakunin ve diğer enternasyonalist militanlarının yazılarında genişçe ifadesini bulan bu mücadelenin, **proletaryanın tüm kurulu düzenle tarihsel bakımdan uzlaşmaz bir güç olarak oluşması, demokrat burjuvaziyle yani Sosyal-Demokrasi'nin bütün partileriyle tamamen kopma gibi amaçları vardır ; hedefi, sermayenin ve dünya devletinin toptan imhası için devrimin partisinin örgütlenmesidir.**

Kapitalist dünyanın özgürlüğü üzerine olan eleştirimiz ; özgür, halkçı vs. devlet üzerine olan eleştirimiz, tam da Partimizin bu tarihsel düzeyinde ve çerçevesinde yer alır. Bu düzey, devlet sorununun devrimci çözümüyle (**metâ toplumunu yıkmak ve tüm devleti ortadan kaldırmak amacıyla proletaryanın devrimci diktatörlüğü**)¹⁹, sosyal-demokrat çözüm (özgür, halkçı, demokratik devlet) arasındaki tarihsel uzlaşmazlığın ilk sistemleştirmelerini geliştirmiş ve özellikle de "sağmal inekler" olarak düşünölemeyecek olan bu eski yoldaşların katkılarının yer aldığı düzeydir tamı tamına.

NOTLAR :

1 Bu makale, Mayıs 1998'de yayınlanmış "Communisme"nin 47. sayısından türkçeye çevrilmiştir. Bu aynı sayıda yalnızca fransızca ve ispanyolca yayımlanmış "Özgürlüğe Dair" başlıklı bir başka makale daha yer almaktadır.

2 Tıpkı kapitalizmde olduğu gibi kapitalizm öncesi toplumsal biçimlerde de, hükümetin (yetkili gücün) silâhlı örgütü sıfatıyla, toplumsal sömürünün ve üretimin, genişletilmiş yeniden üretim tarzının gücü olarak devlet, özellikle kendini sürdürebilme gücüdür. Kapitalist devlet, birleşmiş burjuvaların gücünü (iktidarını) ortaya koyar ve de kapitalizmi, bir sınıf olarak kapitalistleri ve böylece, son tahlilde, bizzat kendini sürdürüp götürmek gibi bir işleve sahiptir. Buna karşın kapitalizmi yıkmak için yürüttüğü toplumsal savaşında proletarya, **kendi yadsınmasını** da geliştirir. Yani proletaryanın "devlet"i dağılmayı, sönerek kaybolmayı içerdığı için, kelimenin alışılmış anlamında bir devlet değildir.

3 Buonarotti, "Babeuf'ün Eşitliği İçin Elbirliği".

4 Sosyal-Demokrasi'nin Almanya'daki evrimini izleyebilmek amacıyla Alman İşçileri Genel Birliği'nin (lasalcı) 1863 programını, Alman Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin (marksitler) 1869 Einsenach programını, Almanya Sosyalist İşçi Partisi'nin (lasalcılar ve marksistler) 1875 Gotha programını ve nihayet Alman Sosyal-Demokrat Partisi'nin 1891 Erfurt programını, okuyucu bu metnin sonunda ekler bölümünde bulabilir. Okuyucunun konuya ilişkin olarak doğrudan fikir sahibi olabilmesi için bunun önemli olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca bu programlar arasında yapılacak bir karşılaştırma, pek çok soruya yol açacaktır... Marx ve Engels niçin suskun kaldılar ? Marx 1875 programını eleştirdi, ama 1869 programını değil, neden ? Einsenach programı Gotha programından daha mı devrimciydi ? Bu iki program arasındaki benzerlik çok açık değil mi ? Ve benzeri pek çok soru...

5 Burada iki açıklama zorunlu. İlk "marksist" terimini Marx'ın eserinin parçalanarak bütünlüğünün bozulması ve burjuva devletin işçileri hedefleyen bir ideolojisi sıfatıyla marksist ideolojinin (işin, iktisadî merkezileşmenin, ulusallaştırmaların, demokratik kurumların vs. bir övgüsü) hazırlanması anlamında kullanıyoruz. İkinci olarak, Sosyal-Demokrasi'nin yığınsal ve resmî bu oluşumu, işçiler için bir burjuva parti olarak Sosyal-Demokrasi'nin ortaya ilk çıkışı değildir. Doğruyu söylemek gerekirse, **karşı-devrimin tarihsel partisi ve kavramı olarak** Sosyal-Demokrasi, tarihsel doğuşu burada sözünü ettiğimiz oluşumundan epeyce öncelere uzanan Sosyal-Demokrasi, çok daha genel bir olaydır. Burjuvazinin dışında ve onun egemenliğine karşı konumlanarak proletarya burjuvaziden kurtuluşunu aramaya başlar başlamaz, – işçilerin çıkarlarına karşıt bir politikayı (halka, demokrasiye, ittifaklara, cephelere, demokratik ve/veya ulusal görevlerin gerçekleştirilmesine vs. boyun eğdirmenin politikasını) eldeki tüm araçlarla kotarmaya çalışarak – burjuvazinin işçiler için partiler oluşturma girişimleri de gelişti. Böylece Sosyal-Demokrat Parti'nin 1875'te Almanya'da kabul edeceği ve yalnızca geçici olarak aldığı bu biçimden çok önce, bu partinin değişik biçimsel ifadeleri farklı ülkelerde zaten kendilerini göstermişlerdi.

6

Bilinmeli ki Sosyal-Demokrasi'nin burada sunulan ve asıl yazarlarından biri W. Liebknecht olan bu program, bu örgütün yaşamını 15 yıldan daha uzun bir süre boyunca – yeni bir program taslağının kaleme alınmasını tavsiye eden 16 Ekim 1890 Halle Kongresi'nin ardından kısa bir süre sonra bu görevin 1891'de Erfurt'ta yerine getirilmesine kadar – yönlendirdi, belirledi.

7

Örneğin Bracke'e yazdığı 5 Mayıs 1875 tarihli mektubunda Marx bunu doğrular :

«Bu birleşme kongresinden sonra Engels ve ben, bu programla hiçbir ilkesel bağımızın ve onunla hiçbir alâkamızın olmadığını söylemek için kısa bir açıklama yayınlayacağımız bir gerçektir.»

Bu kopuşu kamuoyuna duyurmamak için Marx ve Engels'in öne sürecekleri bahane, toplumu oluşturan iki sınıfın da bu burjuva demokratik programda gerçek bir devrimci program, hatta komünist bir program görüyor olmaları olgusu olacaktır :

«Ama burjuva gazetelerin eşekleri bu programı ciddiye aldılar, orada yazılı olmayanları okudular ve onu komünist bir program olarak yorumladılar. Görünüşe göre işçiler de aynısını yaptı. Yalnızca bu, Marx ve benim için, böylesi bir programla olan ilişkimizi kamuoyu önünde kesmememizin nedeni oldu. Hasımlarımız ve işçiler de fikirlerimizi ona {bu programa} mal ettikleri sürece sessiz kalabiliriz.» (F. Engels, Bebel'e mektup, 12 Ekim 1875)

Burada söz konusu olan çok büyük bir siyasî hatadır... "hakkında düşünülen" üzerinde temellenerek, Marx ve Engels özellikle onun ne olduğunu söylemekte kendilerini engellemiş oluyorlar. Bu suskunluğun bedeli, proletarya ve onun azınlık öncüleri için çok büyük oldu.

8

Bakunin, Alman Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin Enternasyonal (A.I.T.) içinde Marx ve Engels tarafından temsil edildiği yanlış inancını yansıtır burada. Ama hem Sosyal-Demokrasi'yi ulusal burjuva bir parti sıfatıyla tanımlamakta, hem de Sosyal-Demokrasi'nin bu partisinin gerçekte yalnızca Enternasyonal'e değil, üstelik onun tüm örgütleyici faaliyetine de karşı olduğunu hatırlattığında haklıdır. Aslında bu partinin sol kanadının (burada yalnızca Bebel ve Liebknecht'ten söz ediyoruz, zira diğerleri bu işçi Enternasyonal'inden yana bile değillerdi) Enternasyonal'e üye olması tamamen biçimseldi. 7-8 Mart 1872 tarihli T. Cuno'ya yazdığı mektupta Engels'in de dediği gibi :

«Alman İşçi Partisinin Enternasyonal'e ilişkin konumu, hiçbir zaman açık olmadı. Yalnızca salt kuramsal ilişkiler vardı, gerçek bir üyelik, tek tek kişiler tarafından bile (birkaç istisna dışında) hiçbir zaman olmadı... »

Yasal olarak yasak olduğundan bir şube oluşturulmasının da asla olmadığını hatırlattıktan sonra Engels, şu olgu üzerinde ısrar eder :

«... Almanya'da görevlere katılmaksızın üyelerin {Enternasyonal'in üyelerinin} haklarının istemiyle sınırlar {insanlar} kendilerini.»

9

Bu aynı metinde Marx şunu da ekler :

«Bununla beraber devletin, özellikle de özgür devletin dine yönelik davranışı, devleti oluşturan insanların dine karşı olan davranışlarından başka birşey değildir sonuçta. Bundan da, insanın devletin

aracılığıyla yani politik olarak bu engelden kurtulması, bizzat kendisiyle çelişki içindeki sınırını soyut ve sınırlı yani kısmî bir biçimde aşması sonucu çıkar.» (K. Marx, "Yahudi Sorunu")

10

Marx burada Almanya'daki devletin hemen tamamen Rusya'daki kadar "özgür" olduğunu söyleyerek, özgür devlet istemini gülünçleştiriyor. Eğer Marx'ın o dönemde sahip olduğu avrupa gerçekliği kavrayışı ve bir sonraki cümlesi dikkate alınırsa, söylenmek istenen şu : Almanya'daki yönetim hemen tamamen Rusya'daki kadar zorbadır... o dönemde yönetim {rejim} özellikle zorbalık {despotizm} olarak düşünülüyordu. "Devletin özgürlüğü"nü kendini sınırladığı (veya daha tam olarak, devlet artık var olmadığı zaman) yerde başlayan gerçek özgürlüğe karşı çıkartmak amacıyla, tırnak içine aldığı "devlet" in "özgürlüğünü" iyice gösterebilmek için Marx'ın pek dikkatli olduğu gözlerden kaçmayacaktır.

11

"Entité" sözcüğü türkçeye "kendilik" olarak çevrilebilir, ama "gerçeklik" olarak değil. "Kendilik" kavramı şöyle tanımlanabilir : bireyliği olan bir varlık gibi düşünülen ve değişikliğe uğrayanda bile değişmeden kalan töz anlamında bir şey (vatan, devlet vs.). (ç.n.)

12

Özgür devletin tüm bu özgürlüklerin en yüksek seviyesi olduğunu iddia etmek doğru olmayacaktır ; üreticinin ve üretim araçlarının tarihsel olarak ayrılmaları özgürlüğünün sonucu olan çalışma özgürlüğü, burada asıl belirleyici olandır.

13

Engels Gotha çıkışlı Almanya Sosyalist İşçi Partisi'ni programı ve faaliyetleri nedeniyle kınar ve onu demokratik bir parti, burjuva bir parti, devletle uzlaşmanın bir partisi vs. olarak tanımlar, lâkin bu örgütü "partimiz" diye niteleyerek bugün hâlâ sayısız ve ölçsüz kılıgısal sonuçları olan çok ağır bir taviz vermiş olur.

14

Sosyal-Demokrasi'nin ve bütün ardıllarının programlarında hangi durumdan (devrim öncesi veya sonrası) söz edildiği, hangi devletin (burjuva devlet veya proleter yarı-devlet) söz konusu olduğu asla çok iyi bilinmez. Bunun içindir ki Engels, önce devleti burjuva bir devlet olarak (bu devletin zorunlu olarak zorba bir devlet olduğunu gösterip) eleştirmek zorunda görür kendini ; ancak daha sonra, devlet teriminin, Sosyal-Demokrasi'nin ve daha o dönemde kendilerini "anarşist" ilân edenlerin alışılmış olarak kullandıkları anlamda bir "devlet" olmadığını belirterek devrim sonrası devletten söz eder.

15

Değer yasasını, metâyı, parayı ve "işçi devleti"ni içeren bir sosyalizmi icat etmiş olan marksizm-leninizm karşısında, Engels'in sözünü ettiği devletin dağılıp yok olmasının ve metânın, özel mülkiyetin, paranın vs. olmadığı toplumsal bir sistemi (bizzat kendini gereksiz kılan ve devletin sönmesine, dağılmasına yarayan toplumsal sosyalist bir yönetimi) kurmayı hedefleyen proletaryanın devrimci diktatörlüğü kavramının abecesini yeniden oluşturmanın burada altını çizmek temeldir, önemlidir.

16

Bakunin'in burada öne sürdüğü gizli ve güçlü diktatörlük savı, onun militan yaşamında olağanüstü, istisnâ bir şey değildir ; bu dönemin yaşamının en fazla otorite karşıtı bir dönemi olduğunu ileri süren

efsanenin tersine, bu sav bütün "ittifakçı" döneminin bir değişimidir hatta. Bu ancak Bakunin'in – tamamen disiplinli ve hiyerarşik bir örgüt temelinde, açıkça enternasyonalizm ve sosyalizm yanlısı, açık {gizlenmeksizin}, halk arasındaki düzeylerle, aşırı derecede gizli düzeylerin yan yana bulunduğu – genel pratiği (sayısız örgüt ve programlarla işaretlenmiş bir pratik) biliniyorsa eğer anlaşılabilir. Örneğin uluslararası kardeşliklerden yerel ittifaklara kadar uzanan bir dizi ulam temelinde yapılmış (Y.) örgütü böyledir. Bakunin bunu şöyle açıklar :

«Üst ulamlar tarafından kendilerine iletilmiş olacak olan haktan daha fazla işle, bütün alt ulamlar her zaman yönetime itaat edecekleri bir biçimde örgütlenmiş olmalıdırlar.» (M. Bakunin, "Bütün Eserleri", 6. cilt)

17

"Gösteri Toplumu" adlı kitabında Guy Debord, Bakunin ve Marx arasındaki tartışmanın anlamını hiç olmazsa kısmen anlamış ender militanlardan biridir... bunu anlamak için bu kitabın 4. kısmına ("Özne olarak ve temsil edilen olarak proletarya") ve özellikle de kısa bir parçasını buraya aktaracağımız 91. teze bakmak yeterlidir :

«Birbirlerinden ayrılmaz iktisadî çelişkilerin ve işçilerin demokratik eğitimlerinin olgunlaşmasının, proleter devletin rolünü, nesnel olarak kendilerini dayatan yeni toplumsal ilişkilerin bir yasallaştırılması evresine indirgeyeceğine inanan Marx, Bakunin ve taraftarlarında, bilinçli olarak Enternasyonal'in üzerinde {dışında} yer almış olan ve en devrimcilerin veya kendilerini böyle nitelemiş olanların sorumsuz diktatörlüklerini topluma dayatmayı çılgınca düşünmekte olan komplocu seçkin azınlığın yönetsel yetkecilğini {otoritarizmi} açığa vuruyor ve eleştiriyordu.»

18

Parti'yi bir **bilinç ve istenç** olayı gibi ilk kez ileri sürmüş olanın Bordiga olduğuna inanmak için, particilerin – özellikle bordigacılar arasında - olduğu söylenir bir de !

19

"Communisme"nin 40. sayısı, "Devlete Karşı" başlığı altında komünizmle devlet arasındaki tarihsel uzlaşmaz çelişkiye ayrılmıştır.

EKLER :

Alman İşçileri Genel Birliği

Programı (Lasalcı)

1. Madde

Alman emekçi sınıfının toplumsal çıkarlarının gereği gibi temsil edilebilmesine ve uzlaşmaz sınıf çelişkilerinin ortadan kaldırılabilmesine yalnızca eşit ve doğrudan genel oy hakkının izin vereceği inancından hareketle biz aşağıda imzaları bulunanlar, Alman Federe Devletleri'nde barışçı ve yasal yollarla çalışarak, özellikle de kamuoyunu kendinden yana kazanarak eşit ve doğrudan genel oy hakkının yerleştirilmesi amacını sürdürecektir olan bir derneği, Alman İşçileri Genel Birliği adı altında kuruyoruz.

Leipzig, 23 Mayıs 1863

Not : *Aslında bu belge bir programdan ziyade, ilgili makamlara sunulmak üzere hazırlanmış bir tüzük. Doğal olarak 1. maddede birliğin amacı (gerekçe) belirtilmiş ; sonraki altı madde, derneğin merkezi, aidatlar, üyelik vs. gibi derneğin işleyişine ilişkin konulara ayrılmıştır. Ayrıca ilk yönetim kurulunun kimi olanaksızlıklar yüzünden 17 kişiden oluştuğunu ve bu rakamın en fazla 25'e çıkabileceğini belirten bir de geçici madde var. Bizi ilgilendiren 1. amaç maddesi olduğundan, diğerlerine burada yer vermeye gerek görmedik.*

Almanya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi

1869 Programı (Marksist)

I

Sosyal-Demokrat İşçi Partisi, özgür halk devletinin kuruluşunu gerçekleştirmeye çalışır.

II

Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin bütün üyeleri, şu aşağıdaki ilkeleri tüm güçleriyle savunmayı üstlenirler :

- 1) Var olan siyasî ve toplumsal koşullar alabildiğine adaletsizdirler ; öyleyse alabildiğine büyük bir güçle, yılmazlıkla onlara karşı mücadele etmek gerekir.
- 2) Emekçi sınıfların kurtuluşu için mücadele, ayrıcalıklar ve kişiye özgü çıkarlar için bir mücadele değil, ama hak ve görevlerde eşitlikle, bütün sınıf hakimiyetini ortadan kaldırmak için bir mücadeledir.
- 3) Kapitalizm karşısındaki iktisadî bağımlılık, emekçiler için, tüm biçimleri altında köleliğin temelini oluşturur ve Sosyal-Demokrasi, güncel üretim biçiminin

(ücretliliğin) ortadan kaldırılmasıyla ve çalışmanın kooperatif bir temelde örgütlenmesiyle, her emekçiye çalışmasının ürününün tamamını vermeye çalışır.

- 4) Siyasî özgürlük, emekçi sınıfların iktisadî kurtuluşunun en vazgeçilmez koşuludur. Yani toplumsal sorun, siyasî sorundan ayrılmaz ; birincinin çözümü ikincinin çözümüne bağlıdır ve bu yalnızca demokratik bir devlet içinde mümkündür.
- 5) İşçi sınıfının siyasî ve iktisadî kurtuluşunun ancak bu sınıf dayanışma içinde ve birlikte bir mücadeleye girişirse mümkün olabileceğini kabul eden Sosyal-Demokrat İşçi Partisi, tekdüzenli bir örgüttür ; ama topluluğun çıkarları için, herkese gücünü değerlendirme özgürlüğünü verir.
- 6) Emegın kurtuluşunun ne yerel ne de ulusal bir sorun olmadığını, tüm uygar ülkeleri kapsayan toplumsal bir sorun olduğunu kabul ederek Sosyal-Demokrat Parti, dernekler yasasının izin verdiği ölçüde, Uluslararası Emekçiler Birliği'nin [*I. Enternasyonal*] bir şubesini oluşturacağını ve onunla aynı amacı izleyeceğini ilân eder.

III

Sosyal-Demokrat İşçi Partisi'nin canlı bir biçimde ajitasyolarını yapmak zorunda olduğu en acil talepler arasından şu aşağıdakileri belirtmek gerekir :

- 1) Palâmento, Landtaglar, bölge ve belediye meclisleriyle tüm diğer temsil kurumlarının seçimleri için, yirmi yaşındaki bütün insanlara verilmiş eşit, doğrudan ve gizli genel oy hakkı. Seçilmiş temsilcilere yeterince bir maaş bağlanması.
- 2) Doğrudan yasama (yani yasaları önerme ve reddetme hakkının halka verilmesi).
- 3) Tüm sınıfsal , mülkiyetten kaynaklanan, dinsel veya doğuştan gelen ayrıcalıkların ortadan kaldırılması.
- 4) Düzenli ordunun yerine bir halk milisinin koyulması.
- 5) Devletle kilisenin aynı zamanda okulla kilisenin birbirlerinden ayrılmaları.
- 6) Halk okullarında zorunlu temel öğretim ve bütün kamu eğitim kuruluşlarında parasız öğretim.
- 7) Mahkemelerin bağımsızlığı ; sanayinin her dalı için özel iş mahkemelerinin ve sivil yargıcılardan oluşan kurulların [*jüri heyetlerinin*] yaratılması ; kamuya açık yargılama usulü ; ücretsiz adalet.
- 8) Basın, toplanma ve dernek kurma hakkı üzerindeki tüm yasaların yürürlükten kaldırılması ; normal bir iş gününün kabul edilmesi ; kadın çalışmasının sınırlandırılması ve çocukların çalışmasının yasaklanması.

-
- 9) Dolaylı vergilerin kaldırılması ; gelir ve miras üzerinden tek ve müterakki bir vergi alınması.
- 10) Koperatif hareketinin devlet tarafından desteklenmesi ; serbest üretim birliklerine, bazı demokratik garantiler altında, devlet tarafından özel krediler tahsis edilmesi.

Eisenach, Ağustos 1869

Almanya Sosyalist İşçi Partisi

1875 Gotha Programı

I

Emek tüm zenginliğin ve tüm kültürün kaynağıdır, üretken [*yararlı*] emek ancak toplum içinde ve toplum tarafından mümkün olduğundan, ürünü tamamıyla topluma, yani eşit haklarla toplumun bütün üyelerine aittir.

Bugünkü toplumda emek [*çalışma*] araçları kapitalist sınıfın tekelindedir. İşçi sınıfı için bu durumdan doğan bağımlılık hâli, tüm biçimleri altında sefaletin ve köleliğin nedenidir.

Emeğin kurtuluşu, emek araçlarının toplumun ortak malı durumuna yükseltilmesini ve ürünün adil bir paylaşımıyla birlikte ortaklaşa [*kollektif*] emeğin topluluk tarafından düzenlenmesini gerektirir.

Emeğin kurtuluşu, karşısında tüm diğer sınıfların yalnızca gerici bir yığın oluşturduğu işçi sınıfının kendi eseri olmalıdır.

II

Bu ilkelerden hareketle Almanya Sosyalist İşçi Partisi, tüm yasal araçlarla özgür devleti ve sosyalist toplumu kurmaya ; ücretlerin tunç yasasıyla birlikte ücretlilik sistemini olduğu gibi, bütün biçimleri altında sömürüyü de ortadan kaldırmaya ; tüm toplumsal ve siyasî eşitsizlikleri tasfiye etmeye çalışır.

Tüm uygar ülkelerin işçilerinde ortak olan çabaların zorunlu sonucunun halkların uluslararası kardeşliği olacağının bilincinde olarak işçi sınıfı, kurtuluşu için her şeyden önce bugünkü ulusal devletin çerçevesinde çalışır.

Toplumsal sorunların çözüm yollarını hazırlamak amacıyla Almanya Sosyalist İşçi Partisi, emekçi halkın denetimi altında ve devletin yardımıyla üretim şirketleri [*üretim koperatifleri*]

kurulmasını talep eder. Bu üretim şirketleri, sanayide ve tarımda, tüm emeğin sosyalist örgütlenmesini sonucunu verecek bir genişlikte yaratılmış olmalıdırlar.

Almanya Sosyalist İşçi Partisi devletin düşünsel ve ahlâkî temeli olarak şunları talep eder :

- 1) Devlet tarafından sağlanan eşit ve genel halk eğitimi. Herkes için temel öğretim zorunluluğu. Parasız öğretim.
- 2) Tüm yerel ve genel seçimlerde en az yirmi yaşındaki bütün yurttaşlar için eşit, doğrudan, gizli ve mecburî genel oy hakkı. Seçim günü bir Pazar veya bir resmî tatil günü olacaktır.
- 3) Halk tarafından doğrudan yasama. Savaş ve barışın halk tarafından oylanması.
- 4) Herkes için askerî hizmet zorunluluğu. Sürekli ordunun yerine halk milisinin koyulması.
- 5) Özellikle basın üzerindeki, toplantı ve dernek kurma hakları üzerindeki yasaların, genel olarak da ifade özgürlüğünü, düşünce ve araştırma özgürlüğünü kısıtlayan yasaların, özel yasaların ortadan kaldırılması.

Bugünkü toplumsal rejim altında Almanya Sosyalist İşçi Partisi şunları talep eder :

- 1) Daha önce zikredilmiş talepler yönünde mümkün en geniş siyasî hakve özgürlükler.
- 2) Devlet ve yerel idareler için olan bütün dolaylı vergiler, özellikle de halkı bunaltan dolaylı vergiler yerine, tek bir müterakki gelir vergisi.
- 3) Sınırsız dernek ve birlikler kurma hakkı.
- 4) Toplumun ihtiyaçlarına uygun normal bir iş günü. Pazar günleri çalışma yasağı.
- 5) Sağlığa ve ahlâka zararlı kadın emeği ile çocukların çalışmasının yasaklanması.
- 6) Emekçilerin yaşam ve sağlığını korumak için bir yasa. İşçi konutlarında sağlık denetimi. İşçilerin seçeceği memurlar tarafından fabrikalarda, imalâthanelerde, atölyelerde aynı şekilde evlerde de çalışmanın [*emeğin*] gözetimi. Aykırı davranışları cezalandıracak bir yasa.
- 7) Hapishanelerdeki çalışmayı düzenleyen bir mevzuat.
- 8) Tüm işçi sigortalarının ve yardımlaşma sandıklarının tam özerk bir yönetimi.

Gotha, 22-27 Mayıs 1875

Almanya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi

1891 Erfurt Programı

Burjuva toplumun iktisadî evrimi, emekçilerin kendi üretim araçları sıfatıyla sahip oldukları ve temelini özel mülkiyetin oluşturduğu küçük işletmelerini, doğal yasalar nedeniyle, yıkıma götürüyor. Bu evrim, emekçiyi kendi üretim araçlarından ayırır ve onun hiçbir şeye sahip olmayan bir proletere dönüştürür ; üretim araçları da nispeten az sayıdaki kapitalistlerle büyük toprak sahiplerinin tekeli haline gelir.

Bölünmüş küçük işletmelerin devasa işletmeler tarafından ortadan kaldırılması, aletin makineye dönüştürülmesi ve nihayet insan emeğinin [*çalışmanın*] olağanüstü artışı sıkı sıkıya üretim araçlarının tekelleştirilmesine bağlıdır. Proletarya ve boğulmuş ara tabakalar (küçük-burjuvalar, köylüler) için bu, yaşam güvensizliklerinin, sefaletin, köleliğin, aşağılanmanın, sömürünün giderek artan büyümesi anlamına gelir.

Proleterlerin sayısı durmadan artar, yedek işçiler ordusu durmadan daha kalabalıklaşır, sömürenlerle sömürülenler arasındaki karşıtlık durmadan daha da derinleşir, burjuva ve proleter sınıflar arasındaki sınıf mücadelesi durmadan daha bir şiddetlenir... çağdaş toplumu iki düşman kampa bölen ve tüm sanayileşmiş ülkelerin ayırt edici niteliği olan bir mücadele.

Kaynağını kapitalist üretim tarzının özünde bulan, her geçen gün daha da yaygınlaşan, yıkıcılaşan ve toplumun normal halini genelleşmiş bir güvensizliğe dönüştüren ve de güncel toplumun üretici güçlerinin bu toplum için çok fazla büyümüş olmasının, üretim araçlarının özel mülkiyetinin bu üretim araçlarının tam gelişmesiyle ve akıllıca bir kullanımıyla uzlaştırılmaz hale gelmiş olduğunun kanıtlarını gösteren bunalımlarla birlikte ... mülk sahibi olanlarla mülksüzler arasındaki uçurum daha da derinleşti.

Vaktiyle üreticiye ürününün mülkiyetini garanti etmeye yaramış olan üretim araçlarının özel mülkiyeti, bugün köylüleri, zanaatkâr esnafı, küçük tacirleri mülksüzleştirmeye, onları işsiz bırakmaya ve kapitalistlerle büyük toprak sahiplerinin emekçilerin ürünlerine sahip olabilmelerine yarıyor. Üretim araçlarının (toprak, madenler, ham maddeler, aletler, makineler, ulaşım araçları) kapitalist özel mülkiyetinin toplumsal mülkiyete, metâ üretiminin sosyalist üretime, [*yani*] büyük işletmelerle toplumsal emeğin durmadan artan verimliliğini yaratabilecek olan toplum tarafından ve toplum için gerçekleştirilmiş bir üretime dönüştürülmeleriyle ancak, bugüne kadar sömürülmüş olan sınıflar için sefalet ve baskının kaynağı olan her şey, en büyük bir refahın, uyumlu ve evrensel bir mükemmelleşmenin kaynağı haline gelirler.

Bu toplumsal dönüşüm, yalnızca proletaryanın değil, ama mevcut durumdan acı çeken insanlığın tümünün kurtuluşu anlamına gelir. Ama bu ancak işçi sınıfının eseri olabilir, çünkü bütün diğer sınıflar, onları bölen çıkar kavgalarına rağmen, üretim araçlarının özel mülkiyeti alanında yerleşmişler ve var olan toplumun temellerini korumak gibi bir amaçları var.

İşçi sınıfının sömürüye karşı mücadelesi zorunlu olarak siyasî bir mücadeledir. Siyasî haklar olmaksızın işçi sınıfı iktisadî mücadelesini yürütemez ve iktisadî örgütlenmesini geliştiremez.

Siyasî iktidara sahip olmaksızın, işçi sınıfı üretim araçlarının toplumsal ortaklaşa mülkiyete geçişini gerçekleştiremez.

İşçi sınıfının bu mücadelesini bilinçli ve birleştirici kılmak ve ona bu amacın gerekliliğini göstermek... işte Sosyal-Demokrat Parti'nin görevi budur.

İşçi sınıfının çıkarları, kapitalist üretim tarzının var olduğu tüm ülkelerde aynıdır. Uluslararası ticaret yayıldıkça ve dünya pazarı için üretim geliştikçe, bir ülkenin işçilerinin durumu, hep daha fazla diğer ülkelerdeki işçilerin durumuna bağlı hale gelir. Öyleyse işçi sınıfının kurtuluşu, aynı zamanda tüm uygar ülkelerin işçilerini ilgilendiren bir çalışmadır. Bu olgunun bilincinde olarak Almanya Sosyal-Demokrat Partisi, sınıflarının bilincine sahip tüm diğer ülkelerin işçileriyle tam birlik içinde olduğunu ilân eder.

Almanya Sosyal-Demokrat Partisi yeni sınıf ayrıcalıkları için mücadele etmez, ama sınıf hakimiyetini ve sınıfların kendilerini ortadan kaldırmak ve ne cins ne de ırk ayrımı yapmaksızın herkese eşit haklar, eşit görevler [*verilmesi*] için mücadele eder. Bu fikirlerden hareketle bugünkü toplumda yalnızca ücretli emekçilerin sömürüsüne ve maruz kaldıkları baskılara karşı değil, ama ister bir sınıfa, ister bir partiye, ister bir cinse veya isterse de bir ırka yöneltmiş olsun her tür baskı ve sömürüye karşı savaşı.

Bu ilkelerden hareket ederek Almanya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi öncelikle şunları talep eder :

- 1) Her oylamada, her seçimde cins ve ırk ayrımı yapılmaksızın yirmi yaşını aşmış bütün İmparatorluk tebaası için eşit ve doğrudan genel oy hakkıyla, gizli oy kullanma hakkı. Nisbî temsil sistemi ve – bu yerleşinceye kadar – her sayımdan sonra yasal seçim bölgelerinin yeniden gözden geçirilmesi. Yasama meclisleri seçimlerinin iki yılda bir yapılması. Seçim ve oy verme günlerinin resmî bir tatil gününe gelecek şekilde saptanması. Seçilmiş temsilcilere maaş bağlanması. Kamu haklarından mahrum edilmiş kişiler haricinde, bütün siyasî hak sınırlamalarının ortadan kaldırılması.
- 2) Yasa önerme ve veto hakkı aracılığıyla halk tarafından yasama. İmparatorluk'ta, devlette, eyaletlerde ve yerel yönetimlerde halkın idarî özerkliği. Memurların halk tarafından seçilmesi, ve bu kişilerin cezaî sorumluluğu.
- 3) Herkes için askerî hizmet eğitimi. Sürekli ordu yerine milisler. Savaşa ve barışa karar vermek sadece halk temsilcilerine bırakılmalı. Uluslararası bütün anlaşmazlıkların yargı yoluyla çözülmesi.
- 4) Düşüncenin ifade edilmesi özgürlüğüyle dernek ve toplantı haklarını sınırlayan veya ortadan kaldıran tüm yasaların yürürlükten kaldırılması.
- 5) Kamu ve özel hukuk açısından kadını erkeğin karşısında daha alt bir seviyede tutan tüm yasaların yürürlükten kaldırılması.
- 6) Dinin kişisel bir iş olduğunun ilân edilmesi. Kamu hazinesinden kiliselere ve dinlere yönelik yapılan tüm harcamaların ortadan kaldırılması. Çeşitli kiliselerin ve dinsel

toplulukların, işlerini tam bağımsızlık içinde düzenleyen özel dernekler olarak kabul edilmeleri gerekir.

- 7) Eğitimin lâik olması. Halk okullarına [*özel ve dinsel olmayan kamu okulları*] devam etme mecburiyeti. Halk okullarında olduğu gibi yüksek öğrenim kurumlarında da bütün öğrenciler için olduğu gibi, yetenekleri gereği daha yüksek bir öğrenim görmeye uygun bulunmuş öğrenciler için de öğretimin, okul malzemelerinin ve beslenmenin parasız olması.
- 8) Adaletin ve adlî yardımın ücretsiz olması. Adaletin halk tarafından seçilmiş yargıçlarca sağlanması. Ceza davalarında üst mahkemelere başvurma hakkı. Daha önce suçlanmış, tutuklanmış ve mahkûm edilmiş kişilere suçsuzluğunun tanınması halinde bir tazminat ödenmesi. Ölüm cezasının kaldırılması.
- 9) Doğumlar ve ilâçlar da dahil olmak üzere sağlık hizmetlerinin ücretsiz olması. Cenazelerin ücretsiz defnedilmesi.
- 10) Tüm kamu harcamalarını karşılamak için, vergilerle karşılanmış olmaları gerektiği ölçüde, gelir ve servetler üzerinden alınacak müterakki vergilerin koyulması. Gelir bildirim mecburiyeti. Mirasın miktarına ve akrabalık derecesine göre müterakki bir veraset vergisi. Tüm dolaylı vergilerin, gümrük vergilerinin ve toplumun çıkarlarını ayrıcalıklı bir azınlığın çıkarlarına feda eden diğer iktisadî önlemlerin yürürlükten kaldırılması.

Almanya Sosyal-Demokrat İşçi Partisi, işçi sınıfının korunması için de öncelikle şunları talep eder :

- 1) Şu aşağıdaki temeller üzerinde, ulusal ve uluslararası düzeyde emeği koruyan etkin bir mevzuat.
 - a) Günlük azamî sekiz saatlik normal bir iş gününün saptanması.
 - b) On dört yaşın altındaki çocuklar için sınaî çalışmanın yasaklanması.
 - c) Doğaları gereği ya da teknik veya kamu huzuru nedeniyle gece çalışmasını gerektiren sanayi dalları dışında, gece çalışmasının yasaklanması.
 - d) Dinlenme amacıyla her işçi için haftada bir kez en az otuz altı saat kesintisiz ara verilmesi.
 - e) Takas sisteminin [*truck-sistem*], ücretlerin mal olarak ödenmesinin [*aynî ücret*] yasaklanması.
- 2) Tüm sınaî işletmelerin izlenmesi ; şehirlerde ve kırsal alanda çalışma koşulları üzerine incelemeler yapılması ve İmparatorluk Çalışma Dairesi tarafından çalışma koşullarını düzenleyen bir mevzuat hazırlanması ; bölge çalışma müdürlükleriyle meslek odalarının kurulması ; sanayideki sağlık koşullarının titizlikle gözlenmesi.

-
- 3) Tarım işçileri, hizmetçiler ve sanayi emekçileri için aynı koşullar ; hizmetçilerle ilgili mevzuatın ortadan kaldırılması.
 - 4) Birlikler, dernekler oluşturma hakkının güvenceye alınması.
 - 5) [*Malî yükü*] tamamen İmparatorluğa ait olan ve yönetiminde işçilerin çoğunluğu oluşturdukları bir işçi sigortası.

Erfurt 1891

Not : *Alman Sosyal-Demokrasisi'nin bu programı 1933'e kadar yürürlükte kalacaktır.*